

Մ Ո Ւ Մ Ա Յ Ք Մ Ա Ս Ե Ա Յ

Զ Ա Յ Ն

Ը Ն Կ Ե Ր Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՕԳՈՍՏՈՍ 1

1864 Ռ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 26

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԵԱՆ

Ա.

ՃԵՄԱՐՈՅ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՍԵՈՒԹ

Մարդս՝ Արարչին կարգադրութեանը հա՛մաճայն ընկերական եակ մըն է • այս կարգադրութիւնը ուրիշ կերպ ալ կրնար լինել • կրնար մարդս փոխանակ հազար միլիոնի մը մէկ անդամը լինելուն բացարձակ տէր լինել բոլոր իւր տեսածներուն • մեր բնական Աշխարհը թէ եւ ուրիշ աշխարհներէ փոքր է • սակայն իւր բընականիւնըն ամեն մէկուն համար հարիւրաւոր արտափար տեղ կրնայ մատակարարել •

Նարկաւ շատ դիւրին էր Արարչին համար որ մեր երկիրը միլիոնաւոր մէկզմէկէ զատ զնդակներու բաժաններ եւ ամեն մէկին վերայ մէկ արու եւ մէկ էգ ստեղծեր եւ միայն նոցա իշխանութեանը յանձներ իրենց աշխարհը եւ իրենց սերունդը • իսկ կեանքերնուն տեւողութիւնն ալ կրնար փոխանակ հարիւր տարինս բոլ միլիոնաւոր տարիներ ընել եւ ասոնց հետ մէկտեղ նոցա ամեն տեսակ երջանկութիւն եւ

խաղաղութիւն չնորհէլ •

Ամենակարող սկզբնապատճառը այս ամենը կրնար ընել • սակայն չէ բրած •

Մարդկային ընկերականութիւնը մէկ ընտանիք մըն է • եւ ամենուն շահը մէկ է • ամեն անհատ ուրիշ անհատներէ կախումն ունի • մէկ անհատը շահելով ամբողջ ընկերութիւնը կը շահի • հակառակ կամ անմիասնական շահ չի կայ • չի կրնար լինել • տղիտութիւնն է որ մեզ ասոր հակառակ մտածել կու տայ • երբ ես վշտանամ մը հասցընեմ իմ ընկերիս—ինձ մօտ լինի թէ հեռու—ինքզինքս մնասած կը լինիմ • եւ երբ իմ ձեռքէս եկած օգնութիւնը չեմ ըներ ընկերներէս մէկուն որ կը կարօտի—ինձ մօտ լինի թէ հեռու—ես բնութեան ինձ պարգեւած մէկ երջանկութեան միջոցը առանց շահի կը թողում •

Այս փոխադարձ յարաբերութիւնը եւ հանրական կամ ընտանեկան շահը թէ որ աչքերնիս բանանք ամեն օր պիտի տեսնենք • դիտութեանց յառաջադիմութիւնը—աշխարհադրութեան • պատմութեան • աստեղաբաշխութեան •

երկրաբանութեան, քիմիագիտութեան եւ բնափոխութեան — այս ըսածնիս կը հաստատէ եւ կստուգուի արհեստից յառաջագիտութեամբը — մեքենականութեան, շրջեկառքերու, շողեւնաւներու եւ հեռագիրներու — :

Մտուածաշունչն ալ այսպէս կուսուցանէ . Սամարացի վերաւորեալ Աբրայեցիին եղբայրը չէր եւ այնքան ստիպեալ ալ չէր իւր ընկերը սիրելու որքան որ Սայէն կը պարտաւորէր սիրել ու պաշտպանել Աբէլը :

Արդ թէ որ պարտաւորեալ եմք սիրել եւ պաշտպանել մեր ընկերները Երանայեալ — քանի որ հանրական շահն այսպէս կը պահանջէ — ուրեմն Երանայեալ ալ նոյն պարտաւորութիւնը ունիմք . մեծը փոքրիկը եւ հաւաքուածը անհատը պարտի իւր մէջ պարունակել . թէ որ ես անիրաւութիւն մը ընելով իմ ընկերիս եւ կամ ձեռքէս եկած օգնութիւնը նորա չընելով — կուզէ Ափրիկեցի լինի, կուզէ Տնդիկ եւայլն անխուսափելի կերպով միշտ պահարկելի եմ, հապա որքան մեծ պիտի լինի իմ յանցանքս թէ որ չի սիրեմ եւ չի պաշտպանեմ իմ ազգակիցներս, ազգականներս եւ մասնաւորաբար իմ եղբայրներս :

Մարդկային ընկերական կարգադրութեան հետ մէկ տեղ սկզբնապատճառը, ընկերական շէնքին համար մէկ ամրակուռ եւ գոյական հիմք մը դրած է . իրաց այս կարգադրութիւնը իսկըբանէ անտի կայ եւ Արարչին ամենէն առաջին հրամանն է որ անկարելի է դործադրել մինչեւ անհատից այս ինչ կատարելութեան ժամանակ :

Ճշմարիտ Քրիստոնեայ եղող ընտանիքի մը մէջ — ըստ կարգադրութեան Արարչին — ամեն մէկ անհատ Սայենի նման սահմանեալ է պահպան լինել միւսներուն . « Աբէլ քեզի պիտի հնազանդի » ըսաւ Աստուծոյ Սայենին « եւ դու անոր պիտի իշխես » . ընտանիքի մը մէջ գտնուող ամեն մէկ անհատ միւսները կը կառավարէ, մասնաւորաբար մեծերը եւ զօրաւորները կը կառավարեն իրենցմէ փոքրիկները եւ տղաները :

Այս կառավարութիւնը երկաթեայ գաւազանաւ չէ եւ ոչ ալ իշխանութեան սովորական տիրապետութեամբը, այլ ճիշդ այն կառավարութեան նման որն որ Արամ ունէր Աւային եւ ուրիշ արարածներուն վերայ :

Այրիկ եւ կամ կնիկ, ծնողք եւ զաւակ,

եղբարք եւ քորք, ասոնց ամենքն ալ մէկգլմէկու ձեռքերնուն եկած օգնութիւնը ընելու են եւ մինչեւ անգամ 'ի պահանջել հարկին մեռնելու են, ասոնք կենաց ամեն պարագաներուն մէջ իրարու առաքինութեանը, օգտակարութեանը եւ երջանկութեանը համար աշխատելու պարտաւոր են :

Արդարեւ խիստ հաճելի է տեսնել այնպիսի ընտանիք մը որոյ ամեն մէկ անդամ կը սիրէ միւսները, ամեն բարիք նոցա համար կը աննշայ եւ նոցա բեռը յօժարութեամբ կ'առնու իւր վերայ . ամեն ճշմարիտ եղբայր այսպէս վարուելու է քրիստոնեայ լինելու եւ երջանիկ ընտանեաց մը մէջ գտնուելու համար :

Ճշմարիտ քրիստոնեական իրաց այս կացութեան մէջ — որ ամենեւին խտրութիւն չընել հրէից, Յունաց, Հեթանոսաց, Քրիստոնէից, գերեաց, ազատաց, արականաց, եւ իգականաց մէջ — եղբարք եւ քորք հարկաւ նշանաւոր եւ մասնաւոր ազդեցութիւն մը կ'ունենան մէկգլմէկու վերայ, այս ազդեցութիւնը բանիւ անբացատրելի արժէք ունի եւ ծնողական ազդեցութեան չափ հարկաւոր է :

Տղաներն ու երիտասարդներն որ կաղզըւին տարբեր սեռէ անթափ եւ հեշտասէր են, աղջիկներն ու դեռահաս կիներն անգամ դիւրամիտութեամբ եւ զգայական ինչպէս նաեւ ընկերական են . շատ դիւրին չէ որոշել թէ ո՞ր սեռին ազդեցութիւնը աւելի կարեւոր է միւսին վերայ այնպիսի պարագայի մը մէջ ուր փոխադարձ ազդեցութիւն մը անհրաժեշտ է . եղբայր մը քորք մը որքան որ հարկաւոր է, այնքան հարկաւոր է քորք մը եղբոր մը :

Թա՛ւ որ բնութեան պահանջումը այսքան լինէր մարդկային ընկերութեան, ամեն բան հոս կը գաղարէր, բայց իրողութիւնը այսպէս չէ . ընտանիք մը իւր անդամները պատրաստելու է հանրական ընտանեաց, աշխարհի, ներկայի եւ ապագայի համար :

Ընտանեկան դպրոցի պէս դպրոց չի կայ եւ երկնից տակ այնպիսի տեղ մը չը կրնար գտնուիլ որ ընտանեկան դպրոցին նման մեղ կրթութիւն մատակարարէ . եկեղեցին անգամ չի կրնար :

Իրաց սովորական ընթացքին մէջ կը հասնի ժամանակ մը երբ ընտանեկան կրթութիւնը կը դադարի, տղաներն — եթէ ոչ աղջիկներն

— Իւրեանց երեւակայական իմաստութեան եւ զօրութեան մէջ ծնողական զսպումէն կսկըսին չախորժիլ եւ քիչ շատ անզաւեի հանգամանք մը կստանան . կիրքերնին կը զօրանայ կամ գործունէութիւն կստանայ , ինչպէս նաեւ անխորժակները . ահա այս ժամանակը , այս փոթորիկից միջոցը , այս մարդկային կենաց ամենէն աւելի զրգռեալ ժամանակը , սովորաբար երիտասարդները կը ցըռուն ասդիս եւ անդին . սեռերուն այս բաժանումը երբ որ տեղի կունենայ՝ ի՞նչ բան կրնայ արգիլել այն անխուսափելի եւ մահատու կործանումը որ նոցա կսպասէ .

Այս երկիւղալից ժամանակին մէջ—թէեւ հաւասարաբար երկու սեռերուն համար—իւմաստուն կարգադրութեամբ մը մէկ նոր կիրք մը երեւան կելլէ , որ է սիրել հակառակ սեռը . այս սեռը բոլորովին տարբեր է եղբարց եւ քերց մէջ եղած սեռէն եւ աւելի զօրաւոր ալ է . ընտանեկան սիրոյ վերանորոգում մըն է այս քիչ մը առաւելութեամբ , առջինէն զօրաւոր է եւ շատ պարագայից մէջ մահէն ալ զօրաւոր է . ասոր նպատակը եղբայր մը եւ քոյր մը մէկգմէկու կողակից ընել է , ոչ թէ քանի մը տարուան համար այլ մինչեւ գերեզման մինչեւ կենաց վերջը , այս կեանքը երկար լինի կամ կարճ , յիսուն տարի , հարիւր տարի կամ հազար . Այս յարումէն կու գայ ամուսնութիւնը եւ ասով կապահովի բնութեան ամենէն մեծ նըպատակը .

Ինչ իմաստուն եւ մարդասիրական նպատակ էթէ Արարիչն որ եւ իցէ կերպով մարդկային սեռին վայելած բարիքներուն հեղինակն է— ինչպէս որ է ամեն բանի մէջ—ամուսնութիւնը իւր պարզեւներուն ամենէն նուիրականը ամենէն մեծն է . ամուսնութիւնը՝ որ սեռերու վերջին կրթարանն է .

Ամուսնութիւնը՝ ընկերական եւ իմացական է բնական եւ բարոյական , ոմանք ընկերականը բնականի հետ շփոթած են—սէրը ցանկութեան հետ—սակայն այս երկուքը մէկգմէկէ շատ տարբեր են . եւ միշտ փատեղ չեն գտնուիր ինչպէս արականաց նոյնպէս ալ իգականաց վերայ . Ինչական ամուսնութիւնը երբեմն փութեացընելով եւ շատ անգամ քաջալերելով ցանկութեամբ , պարագային կարեւորութենէն կը յառաջանայ .

Այս պարագայիս տակ ամուսնութիւնը

պարտաւորութիւն եւ կարեւորութիւն կը լինի , առանց որոյ Աշխարհս գարշելի ընթացք մը կու նենայ . ամուսնութիւնը ընկերութիւնը մէկը մէկ կապող ոսկի շղթան է . Լուծէ՛ զայն , Աշխարհ տակն ու վրայ կը լինի եւ մարդուս հաղարաւոր տարիներով ստացած փորձառութիւնը չի կրնար նոր եղանակ մը գտնել ամուսնական կապէն զատ մարդկային ընկերականութեան ապահովութեանը համար .

Ամուսնութիւնը , պարտաւորութեան տեղ գնելով՝ ի գործ դրուելու է եւ այս դասը թէ ընտանեաց եւ թէ որ եւ իցէ կրթարանի մը մէջ մատակարարուելու է . երիտասարդք արու կամ էդ ուսանելու են թէ՛ ամուսնութիւնը իրենց կենաց երաշխաւորութիւնն է եւ ոչ թէ խաղալիք . ամուսնանալը ընդհանուր օրէնք լինելու է առանց բացառութեան . Ամուսնութիւնը ու մանք կրօնական կարգադրութիւն մը կը համարին , քանի որ ան ԿՐՕՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆ մըն է .

Աշխարհիս վերայ Թանկագին բան մը ապահովելու համար—առողջութիւն , զիտուութիւն , կամ բարոյական գերազանցութիւն—յաւրտեւութիւն եւ երբեմն ալ անձնանուիրութիւն կարեւոր է , իրողութիւնը այսպէս է նաեւ ամուսնութեան մէջ մանաւանդ հեշտասէր ընկերութեանց մէջ .

Մէկը որ միանգամ ընտանիքի մը գլխաւորն կը լինի , կողակից մը կապահովէ , այսպիսին կարեւորութեան պահանջածէն աւելի ընթացք մը չունենալով , փափուկ , տկար եւ հիւանդ կնկան տէր լինելէն զգուշանալու է .

Թէ որ ամեն ամուսնացող երիտասարդ մեծ հարստութեան տէր լինէին հարկ չի կար մեզ հոս յիշել թէ՛ այն երիտասարդը որ ապրուստ գտնելու համար իւր ձեռքերուն կարօտ է , պարտի նախ իւր աշխատութիւնն ապահովել եւ հազա ամուսնանալ այնպիսի օրիորդի մը հետ . վասն զի խիստ դժնդակ բան է այնպիսի ընտանիք մը պահել մարդու մը համար . Այս քսելով չեմ ուզեր վերաւորել իգական փափկութիւնը եւ մեղմութիւնը , քաւ լիցի . Թէեւ այս յօդուածիս ընթացքին մէջ պիտի յայտնուի թէ նոցա փափկութիւնը եւ մեղմութիւնը որ քան ծանրագին է արականաց համար թէ որ չափազանց լինի .

Մէկ ուրիշ դժուարութիւն մըն ալ կայ , այն

քսու, եւ այլն եւ այլն, 100 անգամ եւ այլն. Մարիամ, կը կանչէր իր սենեակէն. Պալուստին կինը արտորարով կերթար. — քաղի մը տուր, կը խմէր ու դաւաթը ետ չէր տար. Մարիամն ալ դարձեալ կը լեցնէր.

Այն ատենները կիրակի օր մը հանդերձ ընտանեօք Պալուստին տունը գտնուեցանք. ճաշոյ ժամանակ եղաւ հրաշագործն ալ հասաւ. բայց մեր պատճառաւ կանայք պարտաւորեցան մեզմէ ետքը ճաշել, որով հայրս խոչընդոտն եղաւ Տիգրանեանին. Ես գիտեմ որ ակորժակ բացուելու համար ճաշէն առաջ մէկ երկու դաւաթ օղի կը խմուի, չէ թէ ստամոքսը լեցուելէն ետքը, ուստի Տիգրանեանը իւր կրկն յուզմանցը պատճառաւ ճաշոյ ատեն խմած 8—9 դաւաթ օղին բանի մը տեղ չդնելով՝ թոյն ալ ըլլայ պիտի խմէ եղեր, հարկաւ այն անգամ Մարիամը իր գէմը չըլլալուն համար.

Օր մըն ալ տեսանք որ խիստ գինովացած բազմոցին վրայ փռուեր էր. դէմն ալ երկու տղայ նստեցուցեր էր ու երգել կու տար. մէկը Պալուստին տղան էր, իսկ միւսը չէինք ճանչնար:

Անգամ մըն ալ պարտեզին մէջ ծառի մը տակ նստած՝ շէշ մը օղի եւ պնակ մը տանձ ափսէ յով առջեւը դրած զուարճանալիին՝ պարտեզին բուն տէրը, որ տաճիկ մեծանուն էֆէնտի մի էր, բերմամբ իւր անկից կանցնի. Տիգրանեանը որովհետեւ սուրբ է, եւ ո՛չ մէկ քաղաքականութեան շարժում մը ընելով անտարբերութեամբ իր հանգիստը կը նայի. յետոյ էֆէնտին սա դանդաղոր քրաւ Պալուստին եւ իւր գերդաստանին. « պունուն օգուսնուլու զունա ետգըջը մը քի բագըջը վէ մեդէյի էօնիւնէ արըշ եան կէլմիշ. պէն տէ օրատան կէշէյօրում տէ գըրըտանմայարադ հիչ պիր սա. գընմադ նիշանէսի կէօսթէրմէսին ».

Ես նշանաւոր կը կոչեմ այս արբեցողութիւնները, որն որ Տիգրանեանին չէր վայելեր. պարզապէս անգամ գործածելու ըստ պահանջման ակնածութեանց զիւրախաբ աղջայնոց. Քանի քանի անգամ դրակից կանայք Պալուստինեց եկան աղբեցին որ՝ սա վարդապետը տուններուդ կորսնցուցէք, քանզի աղաներնիս դան կոխել տան պիտի ու մենք չենք թողուր կոր:

Արդեօք ի՞նչ կը խորհիս, սուտ վարդապետ. այս ըսուած խօսքերը սո՞ւտ են թէ իւրաւ.

բայց աղէկ գիտես որ իրաւ են. Ամեն չարիք եւ չարութիւն կատարեալ են վրադ. Մարիամը ինչո՞ւ Քիւրախտան փախուցիր. անոր 13 տարեկան տղան ինչո՞ւ համոզեցիր որ քեզի փոքրաւոր ըլլայ. ինչո՞ւ Պալուստին շէշինքը նուսխասի տուիր. յուսալի է որ կախարդութեան արուեստն ալ ունենաս, որ այսքան եղեռնագործութեանց տէրն ըլլալով՝ անտարբեր կը սըրտըտիս. Ըսէ՛. Պալուստին տղան ուրո՞ւն համոզմամբ իր հօրը գրպանէն մէօհիւրը գողցաւ, որ շինած նամակը կնքելով Քիւրախտանէն առ մարիամ Վ. Պօլիս խրկեցիր, որ պայմանեալ ժամանակիդ կինը ճամբայ ելելու ատեն Պալուստը քովէդ ճամբես. Ասոր համար քեզի փոքրաւոր ըլլալու համոզեցիր զտղան. Այս դաւաճանութիւնները որ ըրիր՝ ալ քեզնէ ի՞նչ կը պակսի, ամենեւին բան մը:

Իսկ եւ իսկ Ուտոն չեպիսկողոր տարտաւրոսէն փախեր ու երկրիս երեսն է ելեր. մինչեւ հիմայ կամ կաշառքով կապրի, եւ կամ հմայութեամբ. բայց Աստուծոյ արդար դատաստանը պատրաստ է հարուած մը տալու անոր, որ եթէ բուն ինքը Ուտոնը չէնէ՝ դոնէ երթայ դասակից ըլլայ անոր:

Արժանապատիւ խմբագիր, ընդունեցէք այս ձանձրացուցիչ գրութիւնս ալ ներողամիտ ողուով. որոյ սպասեալ:

Մնամ ձերում աղնուութեան

1864 Յուլիս 16

Խ. Ծ. ՅՈՎՍԷՓ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Հարկ չի կայ հոս երկարօրէն բացատրել թէ Տիգրանեանն է բոլոր այն նամակներուն հեղինակը որ Պալուստի բերնէն անոր կնկանք խըւկուած են. մենք մտիկայ շատ աղէկ գիտենք. այս նամակներէն մէկն ալ մինչեւ այսօր Քալուեցի Մեղիք Պետրոսեանին քոյն է. իսկ այն նամակը որ Պալուստին տղուն բերնէն Ազգային Վարչութեան խրկուած է, ամեն մարդ կըրնայ որոշել թէ այն նամակն ալ Տիգրանեանի շարադրութիւնն է, վասն զի պարտիզպանին տղան անուսումն մէկը ըլլալուն այնքան խօսք չի կրնար մինչեւ այսօր գտնել եւ գրել. Տիգրանեանի այս խարդախութիւնները թէեւ բաւական են աւելի են անոր ի՞նչ տեսակ մորդ մը ըլլալը յայտնելու, բայց մենք պարտ անձին կը սեպենք յետագայ տեղեկութիւններն ալ հրա-

Մանկատան, Սերաստիոյ եւ Աւանդակի զբոսայգիներուն ։

— Ամասիայի առաջնորդ Պետրոս Սրբապետի նկատմամբ եղած ցաւալից հրատարակութիւնները մեզ մեծ վիշտ պատճառած էին ։ այս անգամ յիշեալ քաղաքէն առած տեղեկութիւններնուս նայելով Սրբապետի Առաջնորդն բոլորովին անմեղ է եղեր եւ իրեն նկատմամբ եղած հրատարակութիւններն թշնամական ։ դրուած է մեզ թէ Ս. Առաջնորդը մասնաւոր դրութեամբ մը խնդրեր է Սրբապետի Պատրիարքէն որ իրեն վրայ եղած ամբաստանութեանց համար յատուկ քննութիւն մը լինի ։ կը յուսամք ուրեմն որ ամբաստանութեանց կծու հարուածին տակ հեծող այս եկեղեցւոյ պաշտօնեային ձայնը ժամ յառաջ լսելի լինելով, ճշմարտութիւնը ինչ որ է երեւան կելլէ, եւ արդարութիւնը կը փառաւորուի ։

— Ազգային Քաղաքական ժողովոյ վերակազմութիւնը այն աստիճան սրտեղծիս միտ դարութեամբ լեցուցած է որ բանիւ չեմք կարող բացատրել, մաղթեմք ուրեմն որ յիշեալ ժողովը սակաւ ինչ զոհողութեամբ սա մեր խեղճ, թշուառ եւ խաւար վիհերու մէջ սուղացող անմիտութեամբ ազդեցնուած համար խորհի, զգայ ու գործէ ինչպէս որ կը յուսամք եւ կը խնդրեմք իրմէ ։

— Մուշէն եկած լուրերն խիստ դոհացուցիչ են ի մասին բերքերու առատութեան եւ աժանութեան ։ մանանան ալ խիստ առատ տեղացեր է ։

— Մուշի Առաջնորդ Լերեմիա վարդապետը Արաի դիւղի Առաքելոյ վանքն երթալով եւ հոն հաւաքելով երեւելի խելաններ եւ Ռէստներ, ամեն ջանքն ի գործ դնելով ժամանակէ մը հետէ անոնց մէջի տիրած խռովութիւնը վերցուցեր է ամենայն սիրով եւ յաջողութեամբ, ապրի Լերեմիա վարդապետը ի պարծանս Ազգիս ։

— Վարինի Առաջնորդ Յարութիւն Եւպիսկոպոսը իրեն նկատմամբ մեր օրագրոյ 24րդ թուով հրատարակած տեղեկութիւններն իս սուտ հանելու համար քահանաներու եւ մէկ քանի աշխարհականներու ստորագրութեամբ բողոքոյ դիր մը խրկեր է հոս Ազգային Պատրիարքարանը, տեսնենք պիտի կրնայ արդարացնել ինքզինքը ։

— Օրագրութեանց մէջ շատ անգամ խոչոր խոչոր անուանելով ընկերութեանց հիմնա-

դրութիւնները կը կարգամք ։ ասոնք շատերը կարգալով կուրախանան, իսկ ես՝ որ Պօլսոյ մէջ կը գտնուիմ եւ լաւ տեղեկ եմ Պօլսոյ Հայոց բնութեանը՝ շատ չեմ ուրախանար ։ զի դիտեմ եւ լաւ համոզուած եմ որ Պօլսոյ Հայերը շատ աղէկ դիտեն ընկերութիւններ հիմնադրել, քուէարկութիւններ ընել, ատենապետներ ընտրել, տօմարներ բռնել, Տնօրէն հանուր ժողովներ կազմել եւ Տնօրէն ժողովներ հաստատել սակայն ցաւալի է բնքը որ այս ամենուն հետ անոնց քով մէկ բան մը կը պահի եւ այն է Գեղարքիս ։ Իրաւունք ունիս ընթերցող հարցնելու, թէ ի՞նչ կըլլայ որ ընկերութեանց վիճակը կայլափոխի ։ հարցմանդ պատասխանելու համար կը կարմիրմ ։ Առաջին անգամ ժողով կըլլայ, գործերը կը բաշխուի, աստիճանները կը փոխուին, քիչ ատենի մէջ ալ փոքրիկ գումար մը կը հայթայթուի ու խմբագիրներն ալ անկից խրախուսելով կսկսին գովասանել ։ ասի առաջին կերպարանքն է ընկերութեանց, ասկից ետքը կառաջնորդէ մէկ անհամաձայնութիւն մը ուրիշ նաեւ շատ անգամալ կռիւ կը ծագի, իսկ այս միջոցիս ընկերութեան անդամները իրենց պարտաւորութիւնը կը կատարեն ։ այո՛, մէկ մէկ ծայր կը քաշուին թողլով աստղաբեզը երկու հակառակորդ մասերուն ։ վերջապէս օր մը անոնք ալ անդադարութեան շարիկը կը հազնին ու ծայր մը կը քաշուին ։

Այս պատմածս այնչափ յուսահատելի չէ ընդհանուրին, ասկէ աւելին կայ որ ցաւօք սրտի պարտաւորած եմ զրի առնելու ։

1860 թուականին Աշէնի—գաբուի մէջ հրահրուեցան ճիմնադրեալ Աշտեան անուն հրահրուող ընկերութեան տնօրէն ժողովը կը հրաժարի, նոր կազմուած տնօրէն ժողովի մը յանձնելով 10000 զուրուշի չափ ստակի գումար մը ։ նոր տնօրէն ժողովը կանոնին համեմատ իւր մէջէն ատենապետ, ատենադպիր եւ գանձապետ կընտրէ ։ ասոնց մէջէն գանձապետ եղող յարգոյ անձը կը հրաժարի պատրուակ բռնելով սնուակին 3 բանակի ունենալ ։ տնօրէն ժողովի մէկ մասը շատ հոգնած ըլլալուն կռիւներէ կազդէ, կը պաղատի որ այնպէս ընդունի ըստ կանոնի, գաղաղօքար՝ գանձապետը իւր բաժնը ետ չառնուր ։ տնօրէն ժողովը կը պարտաւորի ընդհանուր ժողով ընել, նամակներ կը ցրուին, ընդհանուր ժողով չըլլար, երկրորդ անգամ մեծ մաս չի գտնուիր, լրագրաց միջոցաւ կը ծանուցա-

նէ , արդիւնք մը չի յառաջանար . ուստի յուսահատելով տնօրէն ժողովն ալ կը դադարի դործելէ . ամիսներ եւ տարիներ կանցնին , ընկերութեան վիճակը նոյնը կը մնայ . բայց որովհետեւ անտուկի ստակին մէկ մասը քօնսօլիտ է , կը պարտաւորին օր մը անտուկը բանալ տոկոսները կտրելու համար . մեծ դժուարութիւններէ վերջը զանձապետին քովն եղած բանալին եւ ուրիշ երկու բանալիները մէկտեղ բերելով անտուկը կը բանան . բայց ի՞նչ կը տեսնեն . սրնտուկէն 30 կամ 40 լիւրայի չափ ստակ համարաձեր է . հոն դողն ձեռք է մտեր . . . ասոր վերայ բոլորովն այլապէս եւ շփոթած անտուկը կը գոցեն , բերաննին ալ միատեղ . հոս մարդ զանազան մտքերու կերթայ . Եւնի—գարուի թաղական խորհրդոյ հսկողութեանը յանձնուած անտուկ մը ի՞նչպէս կրնայ բացուիլ , մանաւանդ զանձապետը թաղական խորհրդոյ մէկ անդամը ըլլալուն թաղականաց ըսած է եղեր որ « տնօրէն ժողովը դադարեալ վիճակի մէջ է . ուստի չըլլայ որ թող տաք անտուկ բանալու ըստ մեզ երկու ժողով ամբաստանութեան ենթակայ է . մէկը Եւնի—գարուի թաղական խորհուրդը միւսը ընկերութեան տնօրէն ժողովը . մենք աղէկ ճանչնալով այս երկու խորհրդոց անդամները , չեմք համարձակիր բան մը ըսելու , բայց միայն կաղաչեմք որ այս դործը օր մը առաջ մարքեն եւ ընդհանուր զրգուութեան պատճառ չըլլան , այս է մեր փափաքը եւ կարծեմ օրինաւոր ալ է այսպէս ընել » .

* * *

— Ղաւառներէն առած նամակներնուս նայելով՝ զիճութիւնը եւ հեշտասիրութիւնը այն աստիճան ճարակած է որ մարդ մէկ կողմէն նոցա բարոյական եւ նիւթական թշուառութեան վրայ ողբացած լիճամանակ , ուրիշ կողմանէ ալ նոցա բնական կացութեան վրայ կը զարհուրի . Հայ ընկերութեան արմատը չորցրնող այս անիծեալ ակտերուն առաջին առնելու համար , մենք որ քանի մը կտոր աշխատութիւններ հրատարակեցինք , սակայն կը խոստանամք որ թերթերնուս ներածին չափ խօսիմք եւ բացատրենք թէ ի՞նչ ահարկու եւ երկուզալից չարիքներ կարգաւորին զիճութեանէ եւ հեշտասիրութեանէ , յուսալով որ այս մասին մենք խիստ բարձր տաղանդ եւ գրիչ ունեցող խմբագիրներն ալ իրենց ձեռքէն եկածին

չափ ձայնակից եւ ջանակից պիտի լինին՝ մեզ . — « Թեւեալ Համբարձումը քահանայ ըլլալ կուզէ , շատ լաւ մենք ալ կը խոստովանիմք իւր արժանաւորութիւնը , միայն թէ զինքը ահամայ մեղքէ մը ազատելու համար կը խնդրեմք իրմէ որ մեղմէ չորս տարի առաջ հնդկահաւնիս եւ կամ անոր զինը հատուցանէ եթէ ոչ հնդկ եւսական ածականը իւր վրայ դրուելուն պատճառ կըլլայ » :

* * *

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՄԻՄՈՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Աշխարհագրութեան ընտիր գասաղիրք մըն է , կը ծախուի ամեն շրջապատաց քով գին 7 դուրուշ :

Օրագիրս կը հրատարակի ամեն ամսոյ 1 ին, 40 ին եւ 20 ին : Գին տարեկան կանխիկ 70 դուրուշ . վեցամսեայ 40 : Դուրս խրկուած օրագրոց ծախքն առնողին վերայ է :

Բաժանորդագրութիւնք կը նդուսնուի Կ. Պոլիս Օրագրոյս գրասենեակը Մեծ նոր խանի վերի դուռը քիւ 2 : — Իգմիր Ծաղիկ Հանդիսի գրասենեակը : — Հայեպ, Յ. Ս. Քիւրքճիանց : — Թերթիտաղ, Հայրենասիրաց Ընկերութիւն : — Կարիք, Արշարունի ընթերցարան : — Անդրիանուպոլիս, Թորոս Յովհաննէսեան : — Նիկովիդիա, Պ. Համի Յակոբ Նազարեան : — Տրապիզոն, Պ. Խաչատուր Էյմասեան : — Ակն, Պ. Ղազարոս Ճանապեհան :

Ինչ որ խմբագրութեան է Տնօրենարեան կը վերաբերի , պետք է ուղղել առ շարագիր Է. Տնօրեն օրագրոյս , ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅՈՒՆԻ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ՔԻՒՐԴՅԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՅԻՆՃԱՆՃԸՆԸ